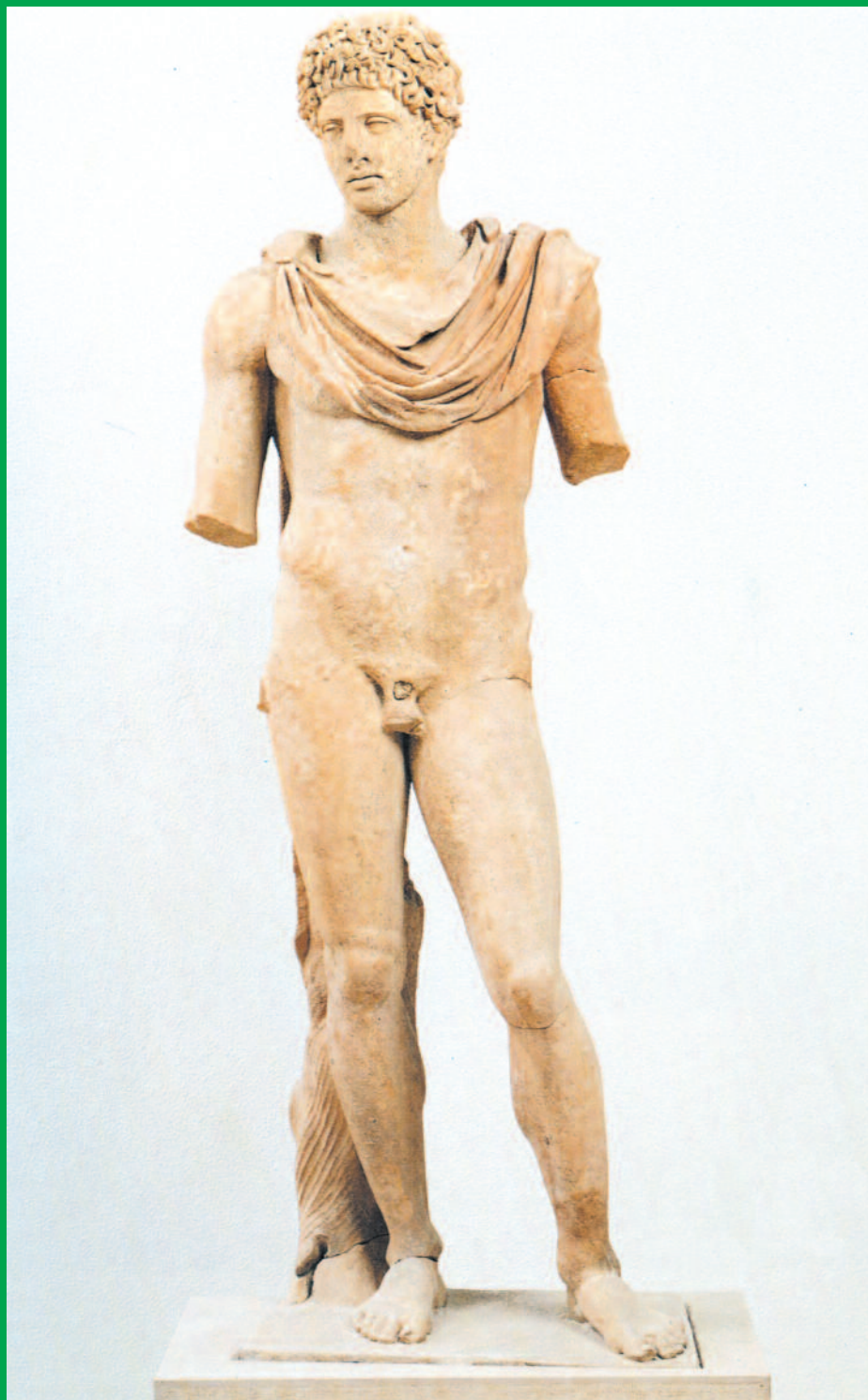

Πειραιϊκό Ορόσημο

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ
«ΦΙΛΟΙ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΠΕΙΡΑΙΑ»

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ - ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2009
ΤΕΥΧΟΣ 29

“ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ”

ΚΩΔΙΚΟΣ ΕΝΤΥΠΟΥ: 5702

Τριμηνιαία Έκδοση του Συλλόγου
 “ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΠΕΙΡΑΙΑ
 ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ & ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΠΕΙΡΑΙΑ”
 Αλκιβιάδου 229, 185 36 Πειραιάς
 Τηλ.: 210-42.88.018 - Τηλ. & Φαξ 210-42.88.017

ΕΚΔΟΤΗΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΟΛΥΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΣ, ΠΡΟΕΔΡΟΣ
 Δερβενακίων 24, 185 45 Πειραιάς, Τηλ. 210-4060000

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

ANNA ΠΑΤΕΣΤΗ

ΚΩΣΤΗΣ ΜΑΝΩΛΑΚΗΣ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΗΜΑΝΩΛΑΚΗΣ

(Ακτή Μοντσοπούλου 44, 185 36 Πειραιάς Τηλ.: 210-4533435)

ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ

ΓΕΩΡΓΙΑ & ΜΑΡΙΑ - ΕΛΕΝΗ ΜΟΥΡΟΥΣΙΑ Ο.Ε.

Κολοκοτρώνη 144, 185 36 ΠΕΙΡΑΙΑΣ

ΤΗΛ.: 210-41 82 591, 210-4537521, Φαξ: 210-45 32 911

Διανέμεται ΔΩΡΕΑΝ

ΑΠΑΓΟΡΕΥΕΤΑΙ η αναδημοσίευση, η αναπαραγωγή (ολική, μερική, περιληπτική, κατά παράφραση ή διασκευή απόδοσης) του περιεχομένου του περιοδικού με οποιονδήποτε τρόπο (μηχανικό, ηλεκτρονικό, φωτοτυπικό, ηχογραφήσεως ή άλλο), χωρίς προηγούμενη γραπτή άδεια του εκδότη.

Τα ενυπόγραφα άρθρα δεν εκφράζουν υποχρεωτικά τις απόψεις του Διοικητικού Συμβουλίου του Συλλόγου.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΠΡΟΕΔΡΟΣ:	ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΟΛΥΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΣ
Α΄ ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ:	ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΑΪΝΧΑΟΥΕΡ
Β΄ ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ:	ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΑΡΤΕΜΑΚΗΣ
Γ΄ ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ:	ANNA ΠΑΤΕΣΤΗ
ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ:	ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ-ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΠΟΥΤΑΣ
ΟΙΚΟΝ. ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ:	ΑΡΧΟΝΤΟΥΛΑ ΑΝΔΡΕΑΔΗ
ΥΠΕΥΘ. ΕΚΔΑΛΩΣΕΩΝ & ΔΗΜΟΣ. ΣΧΕΣΕΩΝ:	ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΚΥΠΑΡΙΣΣΗ
ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ:	ΜΙΧΑΗΛΗΣ ΒΛΑΜΟΣ
	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΔΑΡΑΚΛΗΣ
	ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΜΠΟΥΛΙΕΡΗ
	ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΗΜΑΝΩΛΑΚΗΣ

Ετήσιες συνδρομές Μελών και πάσης φύσεως έκτακτες οικονομικές εισφορές Μελών και Φίλων του Συλλόγου μπορούν να κατατεθούν και στο Λογαριασμό 071/296045-13 της Εθνικής Τράπεζας

ΕΞΩΦΥΛΛΟ:

Ο νέος της Κηφισιάς (ρωμαϊκό αντίγραφο)
 έργο του 4ου αιώνα π.Χ.
 (Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά)

ΜΙΑ ΜΕΓΑΛΗ ΑΠΩΛΕΙΑ

ΚΩΣΤΑΣ ΑΞΕΛΟΣ

(1924 - 2010)

ΉΡΞΕ ένας από τους κορυφαίους στοχαστές του εικοστού αιώνα - και ως την πρώτη δεκαετία του σημερινού. Και ο τελευταίος μεγάλος Έλληνας, στον χώρο αυτό. Θα πρέπει ακόμα να προστεθεί ότι - όπως εύστοχα παρατηρεί ο συνθέτης Γιώργος Μανιάκης (“Εθνος”, 8.2.2009) - “η απώλεια του Κώστα Αξελού σηματοδοτεί αναντίρρηση το τέλος της κατοχικής και μετεμφυλιακής γενιάς των Ελλήνων στοχαστών, καλλιτεχνών και επιστημόνων που εγκαταστάθηκαν στο Παρίσι και έκαναν, εφ’ όρου ζωής οι περισσότεροι, ασκητήριο των πνευματικών και καλλιτεχνικών αναζητήσεών τους την πόλη του φωτός. Προσωπικότητες όπως ο Ξενάκης, ο Καστοριάδης, ο Κανδύλης, ο Σβορώνος, ο Αξελός (και ασφαλώς αρκετοί άλλοι) για περισσότερο από μισόν αιώνα συμμετείχαν ενεργά στην ευρωπαϊκή τέχνη και διάνοξη, ορίζοντας με τη ζωή και τις παρεμβάσεις τους τον σύγχρονο ελληνικό διαφωτισμό εντός της γαλλικής επικράτειας...”.

• ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ, λοιπόν, κι απ’ αυτή τη γενιά των μεγάλων Ελλήνων της διασποράς, ο Κώστας Αξελός, αυτός ο έφηβος των 85 ετών - όπως τον είχα χαρακτηρίσει, σε σχετικό δημόσιό μου, πέρσι, τέτοιον καιρό, εξ αφορμής μιας συνέντευξης που είχε παραχωρήσει στο περιοδικό “Κ” της “Καθημερινής”. Κι όπου μας είχε δώσει τη δυνατότητα να δεχθούμε τα υψηλά ερεθίσματα από τα “πετάγματα” της σκέψης του, μιλώντας για όλα: Για το παρελθόν και το παρόν, για την τεχνική και τη φιλοσοφία, για την Ελλάδα και τον κόσμο, για τη ζωή και τον θάνατο. Με τοποθετήσεις που έδειχναν, παρά το βάρος των χρόνων, εκπληκτική πνευματική διαύγεια και ορισμένες, με την περιεκτική τους διατύπωση, έπαιρναν τις διαστάσεις φιλοσοφικών “αφορισμών”, που θα ήταν ευχής έργο να τους αφομοιώσει κάθε σύγχρονος άνθρωπος και ιδιαίτερα κάθε νέος άνθρωπος του καιρού μας. Και αντί για οποιεσδήποτε άλλες παρατηρήσεις θα αρκούσε - νομίζω - η μεταφορά μερικών από τις τοποθετήσεις του αυτές που θα παραμένουν πάντα επίκαιρες:

• Έχουμε μια πικρή αίσθηση για τον κόσμο γιατί κρατάμε χιλιάδων χρόνων πίκρα. Γιατί μας έμαθαν ότι ο άνθρωπος πρέπει να είναι το ιδεατόν του Πλάτωνα, το καλό του Χριστιανισμού, ο καλός αστός και μετά ο καλός προλετάριος, σήμερα ο καλός παραγωγός... Η ανθρωπότητα έχει υποστεί χιλιάδων χρόνων κηρύγματα που την περιορίζουν ολοένα και πιο πολύ.

• Η πορεία του κόσμου έκανε να φάνει ένας Θεός. Λέω συχνά ότι ο Θεός είναι μία μορφή και μία μάσκα του κόσμου.

• Ελπίδα και απελπισία είναι αντιμετωπίσεις σχετικές, κενές. Είναι και μένουν ψυχολογικές, άρα περιορισμένες.

• Ο θάνατος διατρέχει όλη τη ζωή, είναι το οριστικό τέλος της και διατηρεί τα ίχνη της ζωής του θανόντος που κι αυτά θα εξαφανιστούν κάποτε. Δεν υπάρχει για μένα ο φόβος του θανάτου, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι θέλω να πεθάνω αύριο. Ο θάνατος είναι ο καλύτερος φίλος και ο χειρότερος εχθρός, γιατί βάζει ένα τέρμα στην περιπέτεια που λέγεται ζωή. Αλλά είναι αυτός που δίνει νόημα σε κάθε πράγμα. Ο άνθρωπος φοβάται τη ζωή περισσότερο από τον θάνατο. Τη ζωή που οδηγεί προς το τέλος νομίζω ότι φοβούνται οι άνθρωποι.

• Για μένα ο μεγαλύτερος φόβος είναι το στέγνωμα της ψυχής και της σκέψης.

• Υπάρχει κρίση πολιτισμού, κρίση στον ψυχισμό των ανθρώπων, η οποία εκδηλώνεται σε ολόκληρο τον κόσμο.

• Η σύγχρονη Ελλάδα είναι ένα πρόβλημα. Ούτε Ανατολή ούτε Δύση ούτε Ευρώπη ούτε Ασία. Βαδίζει προς την αναζήτηση μιας ενότητας, την οποία δεν βρίσκει εύκολα. Δεξιά και αριστερά είναι φθαρμένες και δεν αναδύεται ένας δρόμος.

• Και η απαραίτητη συμβουλή σ’ έναν έφηβο: Να κρατήσει, όσο γίνεται, έναν παλμό και στη λεγόμενη ώριμη ηλικία.

• ΦΤΩΧΟΤΕΡΗ η ελληνική πνευματική ζωή μετά την απώλεια του Κώστα Αξελού (4.2.2010). Φτωχότερη όμως και η σύγχρονη ευρωπαϊκή φιλοσοφική σκέψη, την οποία επηρέασε με το έργο του, ίσως όσο και ο Κορνήλιος Καστοριάδης.

ΓΙΑΝΝΗΣ Ε. ΧΑΤΖΗΜΑΝΩΛΑΚΗΣ

Η ΑΠΟΨΗ ΜΑΣ

Η ενοποίηση των Αρχαιολογικών Χώρων και το ειδικό Αναπτυξιακό Σχέδιο για τον Πειραιά

ΓΙΑΝΝΗ ΠΟΛΥΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΥ

Προέδρον του Συλλόγου

"Φίλοι Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιά"

Η δημοσιονομική κρίση που μαστιάζει τη χώρα μας είναι πρωτοφανής για τα οικονομικά χρονικά της νεότερης Ελλάδας. Όπως συμβαίνει με τις κάθε είδους κρίσεις, υπάρχουν πάντα δύο πλευρές. Η καταστροφική και η δημιουργική. Την καταστροφική τη ζούμε εδώ και τέσσερις μήνες. Ελπίζουμε τα μέτρα που λαμβάνονται, να αποτρέψουν το χειρότερο σενάριο που είναι η χρεωκοπία. Την άλλη πλευρά της κρίσης, τη δημιουργική, το να εκλάβουμε δηλαδή την κρίση ως ευκαιρία και πρόκληση για αλλαγές και μεταρρυθμίσεις, πρέπει να τη συζητήσουμε και να προσανατολιστούμε τάχιστα ως κράτος, σε αναπτυξιακές παρεμβάσεις.

Ο καθένας καταλαβαίνει ότι δεν αρκεί να αποτρέψεις τα χειρότερα. Χρειάζεται μια νέα πνοή, στην οικονομία, να ελαχιστοποιήσουμε τις επιπτώσεις της ύφεσης, για να βγει η χώρα από το τούνελ και να μπει σε αναπτυξιακή τροχιά.

Θεωρώ επομένως την πρωτοβουλία της κυβέρνησης για το ειδικό αναπτυξιακό σχέδιο για τον Πειραιά, μια πολύ σημαντική ευκαιρία. Εξάλλου ο Πειραιάς τα τελευταία είκοσι χρόνια δεν βρέθηκε ποτέ στα κεντρικά πλάνα των κυβερνήσεων, χάνοντας πολλές ευκαιρίες.

Η σοβαρή προεργασία που γίνεται με την κατάθεση προτάσεων απ' όλους τους φορείς του Πειραιά και η επεξεργασία τους που γίνεται από πέντε επιτροπές, εγγυάται την επιτυχία του.

Την τελική απόφαση θα λάβει το ΚΥ-

ΣΥΜ, περιβάλλοντας αυτό το σχέδιο με το κυβερνητικό κύρος. Αυτή τη φορά ελπίζω ότι δεν θα είναι απλά διακηρύξεις, όπως πολλές φορές έγινε στο παρελθόν. Η εξασφάλιση πόρων από το ΕΣΠΑ και το ΠΕΠ Αττικής, είναι μια εγγύηση.

*Η ενοποίηση των
αρχαιολογικών χώρων του
Πειραιά θα διαμορφώσει μία
διαφορετική εικόνα για την
πόλη μας που θα γίνει
πόλος έλξης επισκεπτών,
Ελλήνων και ξένων*

Η ιδέα για την ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων Πειραιά, είναι μια ολοκληρωμένη πρόταση που εδώ και 10 χρόνια, προβάλλει και διεκδικεί την υλοποίησή της ο Σύλλογος "Φίλοι του Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιά".

Χαιρόμαστε σήμερα που "ο σπόρος που σπείραμε" αρχίζει να αποδίδει καρπούς. Όλοι οι θεσμικοί παράγοντες του Πειραιά, ο νομάρχης, ο δήμαρχος Πειραιά και άλλοι υιοθετούν αυτή την πρόταση.

Με χαρά πληροφορηθήκαμε την πρωτοβουλία του δημάρχου κ. Π. Φασούλα για τη σύγκληση σύσκεψης, με τη συμμετοχή της ΚΣΤ Εφορείας "Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων και της "Εταιρείας Ενοποίησης Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας", στην

οποία αποφασίστηκε ανάμεσα στ' άλλα:

Η ανάληψη νομοθετικής πρωτοβουλίας ώστε να ενταχθεί στο Ειδικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα του Πειραιά η χρηματοδότηση της Ενοποίησης των Αρχαιολογικών Χώρων και Ανάπλασης Περιοχών του Πειραιά.

Επίσης η υπογραφή Μνημονίου Συνεργασίας μεταξύ του Δήμου Πειραιά και ΕΑΧΑ Α.Ε. με στόχο να ενταχθεί ο Πειραιάς στις δράσεις της, ήταν μια επιδίωξη του Συλλόγου μας, δεδομένου, ότι η Εταιρεία αυτή, κατέχει πολύτιμη τεχνογνωσία.

Η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων του Πειραιά θα διαμορφώσει μία διαφορετική εικόνα για την πόλη μας που θα γίνει πόλος έλξης επισκεπτών, Ελλήνων και ξένων.

Η ιδέα αυτή βρίσκεται επίσης στις προτάσεις του νομάρχη Πειραιά κ. Γ. Μίχα στο Ειδικό Αναπτυξιακό Σχέδιο.

Πληροφορούμαστε ακόμη, ότι ανάμεσα στις προτάσεις της Επιτροπής προς το ΚΥΣΥΜ περιέχεται η διαμόρφωση της Ηετιώνειας Ακτής σε πολιτιστική Ακτή και σε "Ζώνη Καινοτομίας" με την ανάδειξη του αρχαιολογικού χώρου.

Όλες αυτές είναι πολύ θετικές εξελίξεις, τις οποίες χαίρετιζουμε. Οι ελπίδες που γεννούν, δεν πρέπει να διαψευστούν αυτή τη φορά. Είμαστε έτοιμοι να αγωνιστούμε για την υλοποίησή τους.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΟΛΥΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΟ ΚΡΑΣΙ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

Του ΓΙΩΡΓΟΥ ΣΤΑΪΝΧΑΟΥΕΡ

Αρχαιολόγου - τ. Εφόρου Αρχαιοτήτων

Τειρεσίης :

*Ο θεός ο νέος που εσύ τον περιπαίζεις,
ανείπωτη θα λάβει στην, Ελλάδα
μεγαλοσύνη. Να γιατί: στον κόσμο
την πρώτη πρώτη θέση δύο την έχουν
μια η Δήμητρα η θεά, που αν θέλεις πες την
και γή, γιατί είναι η γη, τη στέρεη δίνει
αυτή τροφή· και ο άλλος, της Σεμέλης
ο γιός, που αργότερα ήρθε, στους ανθρώπους
έδωσε το πιεστό του σταφυλιού.
αντίστοιχο του πρώτου· αυτό σκορπάει
τη λύπη των ταλαίπωρων θνητών,
σα γεμιστούν χυμό αμπελιού, και δίνει
τον ύπνο, λησμοσύνη βασάνων
της κάθε μέρας, κι άλλο για τις πίκρες
γιατρικό δεν υπάρχει· αυτός στους άλλους
θεούς σπονδή προφέρνεται, κι άς είναι
κι ο ίδιος θεός· με τη βοήθειά του έτσι
οι άνθρωποι όλα τ'αγαθά αποκτούνε
(Ευριπίδης, Βάκχες στ. 272-285,
μετάφραση Θ.Σταύρου)*

1. Διόνυσος και μαινάδες, αμφορέας, του γραφέα Κλεοφράδη, γύρω στο 500 π.Χ. Μόναχο

Ο

καρπός της Δήμητρας, η ελιά της Αθηνάς και το αμπέλι του Διονύσου αποτέλεσαν από πολύ παλιά (για τους αρχαιοβotanολόγους το κριθάρι ήταν αυτοφυές, το ίδιο και το αγρέμπελο στη Β. Ελλάδα και την Αρκαδία, ενώ η ελιά συναντάται στη Κρήτη ήδη το 3900 π.Χ.), τη βάση της διατροφής των κατοίκων αυτής της χώρας. Όχι για τον ίδιο λόγο. Αν τα δύο πρώτα θεϊκά δώρα (η ιερότητα του ψωμιού ήταν ακόμη σεβαστή πριν από μερικές δεκαετίες) φέρουν τα απαραίτητα για την αναπαραγωγή της ζωής θρεπτικά στοιχεία (τους υδατάνθρακες, τις πρωτεΐνες, τα άλατα και λιπαρά), το κρασί είναι αυτό που προσέφερε -το γνωρίζουμε από την ελληνική και την εβραϊκή μυθολογία έως τη χριστιανική λειτουργία- το ίδιο χαρακτηριστικό του πολιτισμού μας: το απελευθερωτικό και ενθουσιαστικό στοιχείο, που αποδεσμεύει τον άνθρωπο από την εσωτερική ή εσωτερικευμένη καταπίεση και τον φέρνει πιο κοντά στο θείο. Το δώρο έχει εν προκειμένω διπλή όψη. Η αμφισημία του εκφράζεται στη μορφή του θεού- όπως και στην ιστορία της αποδοχής του.

Σε αντίθεση με την ήρεμη, καρτερική μορφή της Δήμητρας που φέρνει το καρπό στο παλάτι του Κελεού,

βασιλιά της Ελευσίνας, η αιφνίδια -σε διαφορετικό κάθε φορά τόπο- εμφάνιση (επιφάνεια) του Διονύσου και το δώρο του έχουν συχνά δραματικές συνέπειες: η μέθη απελευθερώνοντας τα καταπιεσμένα ένστικτα μπορεί να είναι δημιουργική ή αντίθε-

τα, να πάρει τη μορφή της προσωρινής τρέλας. Στη Θήβα, τον Ορχομενό, όπως και στο Άργος, ο Διόνυσος ήταν αυτός που ήρθε (όπως παντού σαν ξένος αν και γεννημένος εκεί) να ταραξεί το κατεστημένο, απελευθερώνοντας τη φωνή των καταπιεσμέ-

2. Χούς, με παράσταση παιδιών που παίζουν, Αθήνα, Αγορά, γύρω στα 400 π.Χ.

νων και προκαλώντας μια καταστροφική αλυσιδωτή αντίδραση: τη μανία των γυναικών που παίρνουν τα βουνά (εικ. 1) και την τρελή κατασταλτική βία των αρχόντων, όπως εκείνου του Πενθέα στις Βάκχες.

Εξαίρεση θα αποτελέσει η Αθήνα, μητέρα του μέτρου: εδώ η μανία, τιθασσυσμένη, θα γεννήσει την τραγωδία και η κρασσοκατάλυση θα αποτελέσει το κέντρο της κοινωνικής ζωής: στην πόλη και τα χωριά με την πομπή και τους αγώνες των Διονυσίων, στο σπίτι στην ανδρική συναναστροφή (το συμπόσιο).

Οι γιορτές ήταν χειμωνιάτικες, όταν γίνεται το κρασί και ο καιρός - οι μικρές, κρύες μέρες και νύχτες - προσφέρεται για γλέντι. Πρώτη, παλιότερη, και πιο άμεσα δεμένη με το Διόνυσσο γιορτή ήταν το εύθυμο λαϊκό πανηγύρι των αγροτικών Διονυσίων, τον Ποσειδεώνα (Δεκέμβριο). Την πομπή, που γνωρίζουμε από την παρωδία στους Αχαρνές του Αριστοφάνη (αλλά και τον Πλούταρχο). Ακολουθούσαν το πιθάρι το κρασί, κλήματα, ο τράγος για τη θυσία, μια κανηφόρος με το κοφίνι τα σταφύλια, τέλος, επιστέγασμα της, ο φαλλός. Τη γιορτή φαιδρυναν διάφοροι αστείοι αγώνες, όπως ο ασκωλιασμός ("κουτσός" πάνω σε ασκό αλειμμένο με λίπος) αλλά και θεατρικές παραστάσεις από περιοδεύοντα μπουλούκια, μέσα από τις οποίες γεννήθηκε η τραγωδία. Το αστικό αντίστοιχο των Διονυσίων ήταν τα Λήναια, που γιορτάζονταν τον επόμενο μήνα Γαμηλιώνα (Ιανουάριο) με κωμικούς και τραγικούς θεατρικούς αγώνες (όπως και τα νεότερα Μεγάλα ή αστικά Διονύσια του Ελαφηβολιών (το Μάρτη). Η μεγάλη γιορτή του κρασιού ήταν ωστόσο τα τριήμερα Ανθεστήρια, τον ομώνυμο μήνα (Φεβρουάριο), όταν ανοίγονταν τα πιθάρια. Τη δοκιμασία των νέων κρασιών την πρώτη μέρα

3α-3β. Διονύσου πλούς, Αττική κύλις του γραφέα Εξεικία, 530 π.Χ., Μόναχο

της γιορτής (Πιθογία), ακολουθούσε η γενική κρασσοκατάλυση της δεύτερης, που χαρακτηριστικά ονομαζόταν Κρασσοκανάτες (Χοές). Λουλούδια (ίσως τα πρώτα του έτους όπως λέει και το όνομα του μήνα) και κανατάκια με παιδικές παραστάσεις χαρίζονταν εκείνη τη μέρα στα μικρά παιδιά (εικ.2). Η γιορτή κορυφωνόταν με μια μεγάλη πομπή, όπου εδέσποζε ο θεός που επέστρεφε στην πόλη πάνω στο καράβι του (εικ.3-4), και έκλεινε το βράδυ με διαγωνισμούς οινοποσίας στα σπίτια και επίσημο αγώνα με έπαθλο ένα ασκί κρασί. Ήταν η γιορτή που σήμαινε το τέλος του χειμώνα. Η επόμενη όμως μέρα, η τρίτη μέρα των Ανθεστηρίων (Χύτραι) ήταν αφιερωμένη στα πνεύματα των νεκρών.

Οι γιορτές δεν ήταν οι μοναδικές ευκαιρίες για τη λατρεία του Διονύσου. Ο θεός τιμώταν καθημερινά στο συμπόσιο.

Μερικά από τα πιο ωραία σχήματα (κύλικες, σκύφοι, κάνθαροι, κρατήρες κλπ), αλλά και από τις πιο ωραίες παραστάσεις της αττικής αγ-

γειογραφίας είναι αφιερωμένα στη νυχτερινή οινοποσία, που -όπως για τους νεότερους η παλαιότερα- αποτελούσε για τις ανδρικές παρέες την πιο ενδιαφέρουσα στιγμή της καθημερινότητας. Η εικόνα είναι γνωστή από το μύθο, (εικ.5) την ποίηση, τον πλατωνικό διάλογο και με κάθε λεπτομέρεια από τις παραστάσεις των αγγείων. Μετά το γεύμα, ξαπλωμένοι στις κλίνες του απομονωμένου αν-

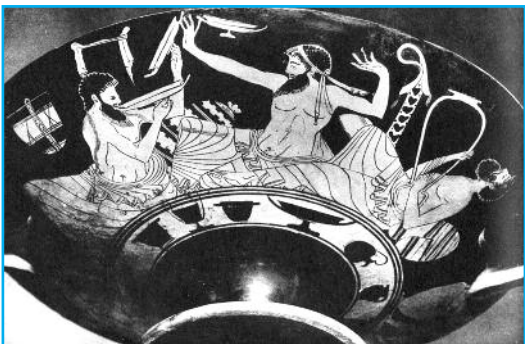
4. Το άρμα του Διονύσου με τη μορφή πλοίου, από την πομπή των Μεγάλων Διονυσίων, Λονδίνο (L. Deubner, Attische Feste πιν. 14.2)

δρώνα, οι συμποσιαστές στεφανωμένοι αργοπίνουν τραγανίζοντας αμύγδαλα και συζητώντας για την πολιτική, την ποίηση ή τον έρωτα ή διασκεδάζουν παίζοντας τον κότταβο (εικ. 6) Ανάμεσα τους, νεαροί οινοχόοι αντλούν το κρασί με μια κουτάλα ή με την κανάτα από τον κρατήρα, το κα-

5. Συμπόσιο με Ηρακλή, Ίφιτο και Ιόλη, Κορινθιακός κρατήρας 590 π.Χ., Μουσείο Λούβρου

6. Σκηνή συμποσίου, κύλιξ, Βατικανό, 500-490 π.Χ. "Και τώρα; το πάτωμα είναι καθαρό, κι όλων τα χέρια / και οι κύλικες, κι ένας δούλος τους στεφανώνει με πλεχτά στεφάνια/ κι άλλους τους δίνει μύρο ευωδιαστό από φιάλη. Και έχει στηθεί κρατήρας, μεστός από ευφροσύνη". (Ξενοφάνης, στον Αθήναιο 462c)

7. Οινόχοος, οινόχνη, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, 520- 510 π.Χ.

8. Συμπόσιο, κύλιξ του γραφέα Βρύγου, Βρετανικό Μουσείο, γύρω στο 490 π.Χ.

λοκαίρι από τον ψυκτήρα, που βρίσκεται στο κέντρο της αίθουσας (εικ.7). Το κρασί πίνεται πάντα νερωμένο (αυτό δηλώνει και η λέξη που επικράτησε στη σύγχρονη γλώσσα). Οι συνηθισμένες αναλογίες είναι ένα μέρος κρασί με δύο νερό. Αυτή θα παρατέίνει τη διασκέδαση. Τις συζητήσεις διαδέχονται τραγούδια, τέλος, καμιά φορά, το συμπόσιο εκφυλίζεται σε κανονική κραιπάλη -με συνοδεία κι αυτή ωραίων αυλητριδων, "τιμώντας συχνά την Αφροδίτη πιότερο από το Βάκχο", - (εικ. 8-10) που κρατάει έως αργά, όσο κρατάνε οι δυνάμεις τους. Εκατοντάδες από παραστάσεις σε αγγεία διηγούνται γραφικότερα (ωραιοποιώντας ακόμα και τα πιο δυσάρεστα) (εικ.11) τις στιγμές αυτές, ακόμα και τις κάθε είδους παρεκτροπές των κωμαστών που έχουν έρθει στο κέφι και παίρνουν χορεύοντας και τραγουδώντας τους δρόμους (εικ. 12), προτού να καταλήξουν στο σπίτι (εικ.13).

Τα κρασιά "Όπως μας πληροφορεί ο Αθήναιος του 2ου αι.μ.Χ. στη γαστρονομική εγκυκλοπαίδεια με τον τίτλο Δειπνοσοφισταί (I. 25 - 38), οι Έλληνες, σαν καλοί πότες, έμαθαν από νωρίς να διακρίνουν τα κρασιά, όπως και να εκτιμούν το παλιό κρασί (γέροντα οίνον). Ήδη ο Αλκμάν μιλά για τον άπυρον οίνον και άνθος όσδοντα, το άβραστο (λέγεται ότι οι Σπαρτιάτες έβραζαν το κρασί για να το κάνουν δυνατότερο) αρωματικό κρασί του Πεντάλοφου και για πολλά άλλα κρασιά από τα περίχωρα της Σπάρτης. Παραδοσιακά είχε κάποια φήμη και ο Φλιάσιος οίνος. Ωστόσο, η πηγή των καλών κρασιών στα έπη, όπως και στην κλασική Ελλάδα δεν είναι η Πελοπόννησος αλλά η "αμπελόεσσα τε και εύκαρπος" Θράκη (Πίνδαρος) και τα απέναντι νησιά. Στο Λιμνίο κρασί της Ιλιάδας και το ονομαστό κόκκινο γλυκό κρασί από την Ίσμαρο της Θράκης, προστίθενται στην κλασική εποχή τα γνωστά (κυρίως από τους κωμικούς) "μεγάλα κρασιά" (*grands crus*) το μαύρο, σαπρόν, κρασί της Χίου με μυρωδιά από μενεξέδες, ρόδα και υακίνθους, το Θασιώτικο με τη μοσχοβολία του μήλου (αναφέρεται και μια ειδική

ποιότητα από σταφίδα, με την προσθήκη θαλασσινού νερού και φύραμα αλεύρου), τον απαλόν και λευκόν της Μένδης, τα γλυκά (νεκταροσταγή) κρασιά της Λέσβου και ο Ικάριος οίνος (ούτε γλυκός ούτε παχύς, αλλά αυστηρός και και σκληρός και δύναμιν έχων) ο "φαρμακίτης" Πράμνιος οίνος (επίσης από την Ικαρία, κατ' άλλους από τη Λέσβο), τα περισσότερα όπως φαίνεται βαριά, γλυκόπιστα κρασιά, που επιτρέπουν το γεναίο αραίωμα. Τον 4ο αι.π.Χ. τη μεγαλύτερη διάδοση έχουν, κοντά στα προηγούμενα, αυτά της Ρόδου, της Κνίδου, της Κω, της θεσσαλικής Μαγνησίας και των απέναντι Σποράδων (Σκιάθου, Περπάρηθου=Σκοπέλου, Ίκου), της Ακάνθου, των Αβδήρων, των ακτών του Πόντου, της Ηρακλείας, της Σινώπης, της Χερσονήσου κ.α. Τη σημασία της οينوπαραγωγής στις πόλεις αυτές αποδεικνύει το τσαμπί, ο Διόνυσος ή κάνθαρος στα νομίσματά τους.

Η παραγωγή και το εμπόριο.

Ο χώρος δεν μας επιτρέπει να ασχοληθούμε λεπτομερέστερα με τις αμπελουργικές εργασίες. Τα περισσότερα γνωρίζουμε από επιγραφές μισθώσεων αμπελώνων και από το μαθητή και διάδοχο του Αριστοτέλη, το Θεόφραστο (Περὶ φυτῶν αἰτίων III, 11-16) που ασχολείται λεπτομερώς με την καταλληλότητα του εδάφους, την επιλογή των σπερμάτων και του χρόνου και του τρόπου της φυτείας, το χρόνο και τον τρόπο του κλαδέματος. Η αγγειογραφία μας έχει παραδώσει εικόνες από τον τρύγο και το κινητό πατητήρι (εικ.14), ενώ αρχαιολογικά είναι γνωστά και σταθερά σταφυλοβόλεια της ελληνιστικής και της ρωμαϊκής εποχής. Κατεξοχήν εντατική καλλιέργεια, η αμπελουργία, συνδέθηκε στενά -χάρη στη δυνατότητα προσαρμογής του αμπελιού σε διάφορα κλίματα- με την αποικιακή εγκατάσταση των Ελλήνων. Ο αποικισμός της δυτικής Μεσογείου (Σικελία, κάτω Ιταλία και Γαλιλία) και της Κριμαίας, συνοδεύτηκε από την εντατική εμπορευματοποίηση της αμπελουργικής παραγωγής, η οποία ενισχύθηκε με τη μεταφορά φυτωρίων για τη δημιουργία νέων

9-10α-10β. Συμπόσιο, στάμνος γραφέα Σμίκρου, Βρυξέλες, γύρω στο 510 π.Χ.

αμπελώνων, με σοβαρά οικονομικά, αλλά και πολιτισμικά οφέλη, το πιο γνωστό από τα οποία είναι η πολιτισμική αφομοίωση της Γαλατίας από τη Μασσαλία. Χαρακτηριστική εικόνα μιας συστηματικής εκμετάλλευσης, δίνουν τα κτήματα της Χερσονήσου στην Κριμαία. Το μεγαλύτερο τμήμα του, περίπου τα 3/4 του αγροκτήματος ήταν φυτεμένο με αμπέλια σε περίπου 1.400 λωρίδες (εικ. 15), που χώριζαν ανά 1,4μ. χαμηλά τοιχεία, ύψους περίπου 0,50μ., και πλάτους 1μ., κατασκευασμένα από το λιθολόγημα του κτήματος, τα οποία χρησιμοποιούνταν για τη συγκράτηση της υγρασίας και την προστασία του εδάφους από τη διάβρωση. Με 500 ρίζες στο στρέμμα, ένα τέτοιο κτήμα πρέπει να είχε συνολικά 110.000 αμπέλια, και μια μέση απόδοση (σύμφωνα με τα

μέτρα των αρχαίων αγρονόμων) περίπου 420 λίτρα κρασί· η συνολική παραγωγή του κτήματος θα έφτανε, συνεπώς, τους 90- 95 τόνους το χρόνο, από τους οποίους τουλάχιστον 50 - 70 τόνοι προορίζονταν για την αγορά της Χερσονήσου και για εξαγωγή. Στο σύνολο της καλλιεργούμενης χώρας - περίπου 50 - 60 χιλιάδες στρέμματα, - αντιστοιχούσαν συνεπώς 25 - 30 εκατομμύρια κλήματα. Αυτό σημαίνει ότι η ετήσια παραγωγή της Χερσονήσου έφθανε πιθανόν τα 20- 25 εκατομμύρια λίτρα κρασί.

Με την εμπορευματοποίηση της οινοπαραγωγής συνδέεται ο γνωστός τύπος του οξυπύθμενου αμφορέα, το σχήμα του οποίου δηλώνει την προέλευση, ενώ το σφράγισμα στον ώμο του αναφέρεται σε ένα ολόκληρο μηχανισμό ελέγχου της ε-

μπορίας του κρασιού (εικ. 16). Η δυνατότητα που παρείχε αυτό το αεροστεγώς κλεισμένο αγγείο για τη διατήρηση και, συνεπώς, την παλαιώση του κρασιού, σε συνδυασμό με την εγγύηση της χρονιάς και της προέλευσης που έδινε η σφραγίδα στον ώμο του, επέτρεψε τη καθιέρωση επωνύμων τοπικών ποικιλιών. Αν υπολογίσουμε ότι η παραγωγή ενός μόνο κτήματος της Χερσονήσου, όπως αυτό που περιγράψαμε παραπάνω, αντιστοιχούσε σε περίπου 3.500 εμπορικούς αμφορείς των 17- 19 λίτρων, το φορτίο, δηλαδή, ενός πλοίου, οι εξαγωγικές ανάγκες της Χερσονήσου πρέπει να απαιτούσαν πολλές εκατοντάδες χιλιάδες αμφορείς ετησίως. Τούτο εξηγεί την ανάπτυξη στα προάστια της πόλης ολόκληρων χω-

(Συνέχεια στη σελ. 10)

11. Οι συνέπειες της οινοποσίας, συμποσιαστής που ξερνάει, από το εσωτερικό κύλικα στην Κοπεγχάγη, 490-480 π.Χ.

12. Κωμαστές, που γυρίζουν στους δρόμους μετά το συμπόσιο, κύλιξ Βρύγου, Wurzburg, γύρω στο 490 π.Χ.

Αρχαιοδογικό «Πανόραμα» ατ

ΧΑΝΙΑ: ΠΟΛΗ ΜΕ ΙΣΤΟΡΙΑ 5.000 ΕΤΩΝ

ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ των Χανίων ανασκάπτεται σε 21 σημεία σε υπόγεια πολυκατοικιών, δίπλα σε εκκλησίες, κάτω από έναν πολυσύχναστο δρόμο. Τα ευρήματα διαμορφώνουν την πεποίθηση ότι η Δυτική Κρήτη υπήρξε ισχυρό κέντρο εφάμιλλο της Κνωσσοῦ. Οι παλαιότερες ενδείξεις κατοίκησης ανάγονται στη Νεολιθική περίοδο (3.500 π.Χ.) και είναι τεκμηριωμένη η ύπαρξη μινωικού ανακτόρου (3.000 π.Χ.), στο λόφο Καστέλλι. Εκεί βρέθηκε το μεγαλύτερο μέρος γραμμικής γραφής Α΄ του αρχείου των Μινωιτών, το οποίο αποτελείται από 90 πινακίδες, δισκία με ιδεογράμματα και πήλινα σφραγίσματα.

Σε διπλανή ανασκαφή βρέθηκε πρόσφατα μία επιγραφή της γραμμικής γραφής Β΄ που φέρει ένα όνομα.

Η Ελληνοσουηδική ανασκαφή στην πλατεία Αγίας Αικατερίνης (με στέγαστρο και γυαλί) καλύπτει σχεδόν 5.000 χρόνια ιστορίας της πόλης.

Λίγο πιο μακριά από το Κέντρο βρέθηκε ομαδικός τάφος που χρονολογείται από τα τέλη του 4ου με μέσα 3ου αιώνα π.Χ. και αρχιτεκτονικά κατατάσσεται στον τύπο των τάφων της Αλεξάνδρειας.

Τάφοι 15 ατόμων από 3 οικογένειες - μάλλον εμπόρων από την Αλεξάνδρεια, τα κτερίσματα των οποίων και τα ονόματά τους (γραμμένα με κάρβουνο) βρέθηκαν σε βάθος 5,80 μέτρων.

Ανάμεσά τους η πιο στολισμένη απ' όλες με χρυσά κοσμήματα, η λεχώνα Σωσίμα του Παγκλέους ή "Η ωραία Αλεξανδρινή".

Δίπλα υπάρχει ένα πολυφυλετικό νεκροταφείο όπου συνυπάρχουν διαφορετικής αρχιτεκτονικής τάφοι πολεμιστών των μινωικών και μυκηναϊκών χρόνων.

ΑΝΑΣΤΗΛΩΝΕΤΑΙ ΤΟ ΑΡΧΑΙΟ ΘΕΑΤΡΟ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΟΥ ΣΤΗΝ ΑΚΡΟΠΟΛΗ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ του Διονύσου είναι ένα μνημείο τεράστιας ιστορικής σημασίας. Μπορούσε να φιλοξενήσει πάνω από 15.000 θεατές και είναι ο χώρος που διδάχτηκαν τα αριστουργήματα του αρχαίου δράματος, του Αισχύλου, του Σοφοκλή, του Ευριπίδη και άλλων.

Το σωματείο "Διάζωμα", του οποίου ηγείται ο κ. Σταύρος Μπένος, σε συνεργασία με το Νομάρχη Αθηνών κ. Σγουρό και τον υπουργό Πολιτισμού κ. Γερουλάνο κατέληξαν σε συμφωνία για τη χρηματοδότηση των έργων αναστήλωσης.

Η Νομαρχία Αθηνών θα διαθέσει 6 εκατ. ευρώ και τα έργα περιλαμβάνουν:

Την αποκατάσταση και ανάδειξη του Διονυσιακού Θεάτρου. Η πρώτη φάση αφορά στην αποκατάσταση του κεντρικού τομέα με την κατασκευή 61 νέων εδωλίων, 60 συμπληρωμάτων αρχαίων εδωλίων και 17 βαθμίδων κλιμάκων. Επίσης θα κατασκευαστούν 175 νέες βαθμίδες για την προέκταση των αντίστοιχων κλιμάκων μέχρι τον περίπατο. Το έργο είναι προϋπολογισμού 4 εκατ. ευρώ και θα ολοκληρωθεί σε 6 χρόνια.

• **Την ολοκλήρωση αποκατάστασης του ανατολικού πλευρικού αναλήμματος του θεάτρου.** Για το σκοπό αυτό θα γίνει χύτευση, κατεργασία και τοποθέτηση νέων τεχνητών λιθοπλίνθων, η συμπλήρωση 55 λίθων σωζόμενων καθώς και επιχωματώσεις ειδικής σύνθεσης για τη διευθέτηση των ομβρίων υδάτων. Ο προϋπολογισμός του ανέρχεται στα 925.000 ευρώ και θα ολοκληρωθεί σε 4 χρόνια.

• **Την ολοκλήρωση της αναστήλωσης του χορηγικού Μνημείου του Θρασύλλου στην περιοχή πάνω από το θέατρο.** Θα γίνει συμπλήρωση των 13 σωζόμενων λίθων των θυρωμάτων του και των δυο επιστυλίων του, ανακατασκευή μικρού αριθμού λίθων που λείπουν και τελική συναρμογή των δομικών μερών στην πρόσοψη του σπηλαίου. Το ύψος του προϋπολογισμού του είναι 890.000 ευρώ και θα είναι έτοιμο σε 3 χρόνια.

• **Την ολοκλήρωση της αποκατάστασης των βάθρων και του αντιγράφου του αγάλματος του Μενάνδρου** στην ανατολική πάροδο. Μέχρι σήμερα έχει αποκατασταθεί η δίβαθμη βάση του βάθρου στην αρχική του θέση, ενώ στο τελικό στάδιο βρίσκεται η συντήρηση και συμπλήρωση του ενεπίγραφου κορμού του βάθρου. Υπολείπεται η κατασκευή του χυτού αντιγράφου του αγάλματος, του ποιητή, η κατασκευή τριών βαθμίδων του δεύτερου βάθρου και οι τελικές προσαρμογές στις προβλεπόμενες θέσεις. Το έργο θα στοιχίσει 24.000 ευρώ και αναμένεται να ολοκληρωθεί σε ένα χρόνο.

Οι ανασκαφές που συνεχίζονται στο κέντρο της πόλης των Χανίων έφεραν στο φως αξιόλογα αρχαιολογικά ευρήματα, που πείθουν ότι τα Χανιά είχαν κατοικηθεί από τη Νεολιθική εποχή (3500 π.Χ.). Εξάλλου η Ελληνοσουηδική ανασκαφή στην πλατεία Αγίας Αικατερίνης (με στέγαστρο και γυαλί) καλύπτει σχεδόν 5000 χρόνια ιστορίας της πόλης.

τό την ξηλάδα και τον κόσμο

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΚΩΣΤΗΣ ΜΑΝΩΛΑΚΗΣ

ΑΝΤΙΓΡΑΦΟ ΝΑΟΥ ΜΕ ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΓΝΗΣΙΟΤΗΤΑΣ ΑΠΟ ΤΟ Κ.Α.Σ.

ΤΑ ΕΡΓΑ διάνοιξης της Εγνατίας οδού στη Λευκόπετρα Ν. Ημαθίας αποκάλυψαν τα τελευταία χρόνια το Ιερό της Μητέρας των Θεών Αυτόχthonος. Το ιερό αυτό, αποφασίστηκε να αναστηλωθεί. Η μελέτη είχε εγκριθεί παμψηφεί από το Κ.Α.Σ. το 2008, αλλά δεν υλοποιήθηκε για δύο κυρίως λόγους:

1) Γιατί το αρχαίο υλικό, ιδίως οι κίονες, που φέρουν πλήθος επιγραφών, παρουσιάζουν ρωγμές και έχουν σχεδόν ασβεστοποιηθεί από την πυρκαγιά που κατέστρεψε το ναό μετά τον σεισμό. Η Διεύθυνση Συντήρησης Αρχαίων Μνημείων διαπίστωσε πως αν τελικά εκτεθούν στις καιρικές συνθήκες, το πιθανότερο είναι να καταστραφούν.

2) Η τοπική Εφορεία έκρινε πως δεν ήταν σωστό να αφεθούν τα αρχαία αφύλακτα σε μια έρημη περιοχή. Ο μελετητής του μνημείου πρότεινε να γίνει η αναστήλωση, όχι με τα αυθεντικά αρχιτεκτονικά μέλη αλλά με αντίγραφα. Το Κ.Α.Σ. μπήκε σε μια διλημματική διαδικασία. Είναι θεμιτό να αναστηλώνεται εξ ολοκλήρου ένα μνημείο από αντίγραφα; Κυριάρχησε όμως η προστασία των κίωνων που φέρουν περίπου 200 επιγραφές με μαρτυρίες για δούλους κατά τη ρωμαϊκή περίοδο. Επίσης αναφέρονται πρώην δούλοι, απελευθεροί που είχαν το δικαίωμα να έχουν στην κατοχή τους δούλους. Στη ρωμαϊκή εποχή οι απελευθερώσεις εμφανίζονται ως δωρεές δούλων συνήθως σε μια γυναικεία θεότητα.

Οι πληροφορίες που περιέχονται σ' αυτές τις επιγραφές είναι πολύτιμες, γιατί υπάρχει το όνομα του δούλου και η ηλικία του, όπως και η πληροφορία ότι δωρίζονταν στη Μητέρα των θεών από μικρά παιδιά (1-10 ετών) μέχρι ηλικιωμένοι (50-60 ετών). Αξίζει λοιπόν αυτό το μνημείο να προστατευθεί σε στεγασμένο χώρο. Γι' αυτό και το Κ.Α.Σ. ενέκρινε το αίτημα.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΝΕΤΑΙ Ο ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

ΟΙ ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ των τελευταίων τριών χρόνων, δεν συμπληρώνουν απλώς το χάρτη της τοπογραφίας της αρχαίας Αθήνας, αλλά πλουτίζουν και τις γνώσεις μας για τους αρχαίους δήμους.

Ο τύμβος του Μαραθώνα είναι γνωστό πού βρίσκεται όμως είναι άγνωστο ακόμη πού βρίσκεται ο οικισμός του Μαραθώνα. Οι τελευταίες έρευνες ίσως δώσουν την απάντηση. Κατά τη διάνοιξη ενός αγωγού στο Πλάσι βρέθηκαν 7 τοίχοι που χρονολογούνται στις αρχές του 5ου αιώνα π.Χ. Η υπόθεση όμως είναι πιο σύνθετη δεδομένου ότι πριν από λίγους μήνες εντοπίστηκε στον οικισμό Βρανά ένα μεγάλο δημόσιο κτήριο της ίδιας εποχής που δεν αποκλείεται να ταυτίζεται με το γνωστό ναό της Αθηνάς. Το ερώτημα θα απαντηθεί όταν προχωρήσουν οι ανασκαφές.

Στη Λούτσα σ' ένα λατομείο κρυβόταν ένα μυστικό, 1,5 χιλιόμετρο από το ιερό της Αρτέμιδας στη Βραυρώνα. Στις πλαγιές ενός βράχου αποκαλύφθηκαν τα αποτυπώματα των εργαλείων του αρχαίου λατόμου. Το εντυπωσιακό είναι ότι τα ίδια αποτυπώματα βρίσκονται στα δομικά υλικά με τα οποία χτίστηκαν τα αναλήμματα του ναού. Οι αρχαιολόγοι είναι πλέον βέβαιοι ότι εντόπισαν το λατομείο από όπου πήραν την πρώτη ύλη για την οικοδόμηση του ναού.

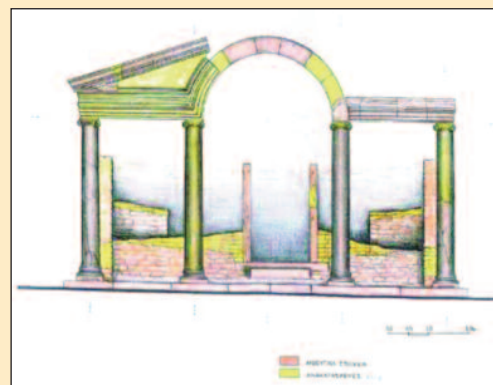
Στο Χαλάνδρι αποκαλύφθηκε η αρχαία οδός, η οποία οδηγούσε από τα λατομεία της Πεντέλης στην Αθήνα για τη μεταφορά των όγκων των μαρμάρων με τους οποίους χτίστηκαν τα μνημεία της Ακρόπολης.

Στον Άγιο Δημήτριο Μαρκοπούλου μια αγροικία 900 τ.μ. μαρτυρεί ένα πρώτο φέουδο του τέλους του 4ου αιώνα π.Χ., με 14 δωμάτια, αποθήκες, αίθουσα αργαλιού και δρόμο εισόδου πλάτους 2,5 μ.

Στο Παλαιόκαστρο Τατοΐου αποκαλύφθηκε τμήμα του τείχους που έχτισαν οι Λακεδαιμόνιοι ύστερα από προτροπή του εξόριστου Αλκιβιάδη. Εκεί εγκατέστησαν επί εννέα χρόνια φρουρά, αποκλείοντας την Αθήνα. Έτσι ρίχνεται φως στην τρίτη φάση του Πελοποννησιακού πολέμου που αποτελεί ο Δεκελεικός πόλεμος που οδήγησε τους Αθηναίους στην ήττα.

Το αρχαίο θέατρο του Διονύσου στην Αθήνα

Αντίγραφο αρχαίου ναού με υπογραφή γνησιότητας από το Κ.Α.Σ.

ΤΟ ΚΡΑΣΙ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

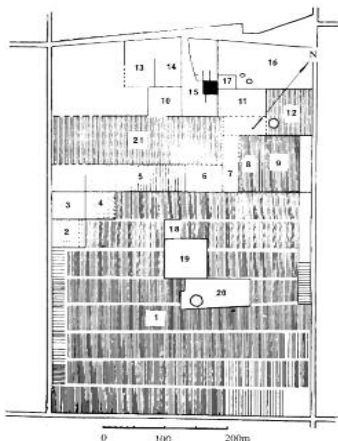
(Συνέχεια από τη σελ. 7)

13. Η επιστροφή στο σπίτι, από μια πρόχου, Νέα Υόρκη, 43-420 π.Χ. "Δεν είναι ύβρις να πίνεις όσο αντέχεις και στο σπίτι σου/ να πάς χωρίς να σε στηρίζει δούλος, εκτός κι αν είσαι γέρος" (Αθην. 462c)

14. Σάτυροι στον τρύγο και το πατητήρι, αμφορέας γραφέα Αμάσιος, Wurzburg, 530/520 π.Χ.

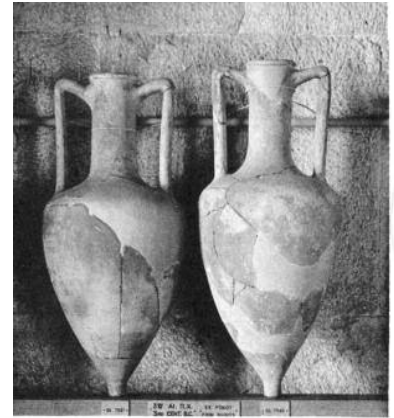

15. Κάτοψη ενός αγροκτήματος στη Χερσόνησο της Κριμαίας (κατά S.F.Strjeletski): Οι πυκνές γραμμές αποδίδουν τα τοιχώρια που χωρίζουν τις σειρές των αμπελιών. Με το μαύρο τετράγωνο σημειώνεται η κατοικία του ιδιοκτήτη

ριών αμπελουργών και εντός των τειχών μιας ολόκληρης συνοικίας με εργαστήρια ειδικευμένα στην κατασκευή εμπορικών αμφορέων.

Όπως δείχνει η διασπορά των ευρημάτων αμφορέων με τη σφραγίδα της, η Χερσόνησος αποδεικνύεται, μαζί με τη Θάσο, τη Ρόδο και την Κνίδο ως μια από τις μεγαλύτερες εξαγωγικές πόλεις της Μεσογείου (εικ. 17). Ένα μεγάλο μέρος των εξαγωγών προοριζόταν για τους Σκύθες της στέπας και των παραλίων του Ευξεινού από τον κάτω Δον έως το λιμάνι του Δνεύστερου και βόρεια στους σκυθικούς καταυλισμούς του κάτω Δνεύπερου, τους Σκύθες της Κριμαίας και τις ελληνικές πόλεις του ΒΔ. και Δ. Ευξεινού (Ολβία, Τύρα, Ιστρία, Κάλλατιν, Τόμους, Οδησσό), ενώ μικρότερες είναι οι εξαγωγές στις γειτονικές πόλεις του βασιλείου του Βοσπόρου, το Βυζάντιο και την Ελλάδα.

Συνεπεία της σταθερής αξίας, της τυποποίησης της συσκευασίας και της ποιότητας, όπως και της δυνατότητας διατήρησής του, το κρασί επρόκειτο να παίξει έναν ιδιαίτερο ρόλο στην εμπορευματοποίηση του πλεονάσματος και να λειτουργήσει ως ένα πρόσφορο μέσο για τον υπολογισμό κάθε είδους οφειλής, δηλαδή, να καθιερωθεί ως μέσο πληρωμής φόρων και οφειλών, όπως το σάτι. Από την άλλη πλευρά, ο οξυ-

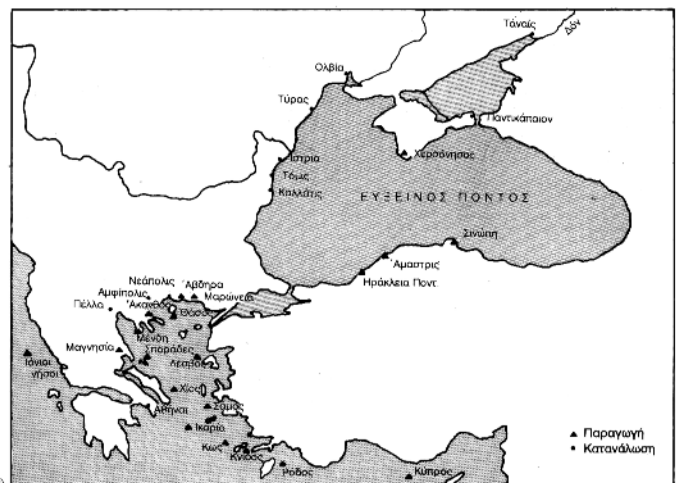
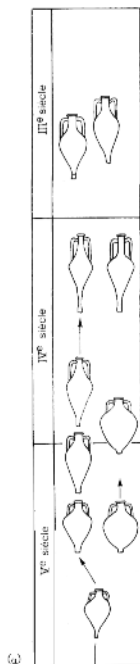
22. Rhodian amphoras, 3rd century B.C.

24. Silver coin of Rhodes, 3rd century B.C.

16. Πάνω: ροδιακοί οξυπύθμενοι αμφορείς, Μέση: νόμισμα Ροδίων, Κάτω: σφράγιση αμφορέα με το κεφάλι του Ήλιου και το όνομα του άρχοντα (3ος αι. π.χ.)

17. Αριστερά: Η εξέλιξη του σχήματος του θασιακού οξυπύθμενου αμφορέα από τον 5ο στον 3ο αι. π.Χ. Δεξιά: Το εμπόριο του κρασιού. Χάρτης των παραγωγών και εισαγωγών πόλεων

πύθμενος αμφορέας προσέφερε ένα εύχρηστο και εύκολα διαθέσιμο μέσο συσκευασίας για μια ολόκληρη σειρά προϊόντων, όπως το λάδι και τα παστά ψάρια, κι έτσι εξελίχθηκε σε ένα είδος γενικής συσκευασίας, ενώ πολλαπλές ήταν οι χρήσεις των μεταχειρισμένων αμφορέων, για τη μεταφορά νερού, τη μόνωση των δαπέδων από την υγρασία, ακόμη και για στρατηγικά τεχνάσματα. Για το σημερινό ερευνητή τα αγγεία αυτά παρέχουν μια μοναδική πηγή πληροφόρησης για την παραγωγή και τη διακίνηση του κρασιού στη Μεσόγειο αλλά και μια ανεκτίμητη βοήθεια για την αποκατάσταση των θαλάσσιων εμπορικών δρόμων χάρη στη χαρτογράφηση των ναυαγίων.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΤΑΪΝΧΑΟΥΕΡ

Βιβλιογραφία

Γενικά: Andrew Dalby, Σειρήνια δείπνα, Ιστορία της διατροφής και της γαστρονομίας στην Ελλάδα, μεταφρ.Ελ.Πατρικίου Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2000 (με βιβλιογραφία)

Διόνυσος: W.Otto, Dionysos, Mythos und Kultus., 1993, μτφρ. Αθήνα 1991

H.Jeanmaire, Dionysos, Histoire du culte de Bacchus, Paris 1951. Π.Λεκατσά, Διόνυσος, 1971. M.Detienne. Dionysos ? ciel ouvert, Paris 1998

Γιορτές: H.W.Parke, Οι εορτές στην αρχαία Αθήνα, μτφρ.Αθήνα 2000

Συμπόσιο: O.Murray (επιμ.) Symptotica: a symposium on the symposium, Oxford 1990

Κρασιά: R.Billard, La vigne et le vin dans l' Antiquite, Lyon 1963. M.C. Amouretti-P.C.Brun (επιμ.), La production et le vin et de l'huile en Mediterranee, 1993. P.E. McGovern et al.,(επιμ.) The Origins and the Ancient History of Wine, 1996.

Καλλιέργεια στη Μ.Ελλάδα: C.Vandermersch, Vigne, vin et economie dans l' Itallie du Sud grecque a l' epoque hellenistique, Ostraka 5, 1996, 155-85

Καλλιέργεια στη Χερσόνησο: A. Chtcheglov, Polis et Chora, Paris 1992

Εμπόριο: V. Grace, Amphoras and the Ancient Wine Trade (Excavations of the Athenian Agora, Picture Book no 6, 1981. J.Y. Empereur-Y.Garlan, Recherches sur les amphores grecques, BCH, Suppl. XIII, 1986. Y.Garlan, Vin et amphores de Thasos, Sites et monuments, Ecole Francaise d' Athenes, 1988.

Ένα βιβλίο για μια μεγάλη επέτειο και ο συγγραφέας του

Του ΜΙΧΑΗΛ ΒΛΑΜΟΥ

Η σειρά των βιβλίων “Ο Κύκλος των Μουσείων” που εκδίδει κατ’ έτος το Κοινωνοφελές Ίδρυμα Ιωάννη Σ. Λάτση και η Eurobank EFG μας έχει προσφέρει μέχρι σήμερα μια δεκάδα βιβλίων - Λευκωμάτων υψηλής ποιότητας που αναδεικνύουν σ’ όλο τον κόσμο - αλλά και σε μας τους ίδιους που ζούμε δίπλα τους και πολλές φορές τα προσπερνούμε σαν ένα οποιοδήποτε ίδρυμα τα λαμπρά μας μουσεία και το ύψος της τέχνης που αναδύεται από τα εξαίρετα εκθέματά τους.

Έχουν εκδοθεί, στη σειρά αυτή, το 1997 το Μουσείο Μπενάκη, το 1999 το Μουσείο της Ακρόπολης, το 2001 του Πειραιώς, το 2002 της Ελευσίνας, το 2003 της Δήλου, το 2004 της Θεσσαλονίκης, το 2005 του Ηρακλείου, το 2006 των Δελφών, το 2007 το Εθνικό Αρχαιολογικό Αθηνών και το 2008 της Ολυμπίας.

Σε όλα αυτά τα βιβλία προβάλλεται η αρχαία ελληνική τέχνη, αυτό το μεγάλο δημιούργημα των Ελλήνων από την προϊστορία και τις διάφορες φάσεις της (Κυκλαδική, Μινωική, Μυκηναϊκή, Γεωμετρική, Ανατολίζουσα, Αρχαϊκή) μέχρι την κορύφωσή της στους κλασικούς χρόνους και εν συνεχεία στους ελληνιστικούς, αλλά και με την εξέλιξή της στη ρωμαϊκή περίοδο και την επιρροή της μέχρι σήμερα θα έλεγα.

Η φετινή όμως έκδοση, η δέκατη στη σειρά, διαφέρει από τα μέ-

χρι τώρα δεδομένα. Το βιβλίο επιγράφεται “Ο ΜΑΡΑΘΩΝ και το Αρχαιολογικό Μουσείο”. Και ο τίτλος του υποδηλώνει το περιεχόμενο και τον στόχο του. Στο φετινό βιβλίο δεν προέχει το Μουσείο της περιφέρειας. Αντιθέτως ο Μαραθών και η καίρια σημασία του στην παγκόσμια ιστορία αποτελούν τη βάση της συγγραφής.

Το βιβλίο δεν προβάλλει απλώς ένα Μουσείο. Έχει σκοπό να προβάλει ένα κοσμοϊστορικό γεγονός, τη

σύνδεσή του με τον τόπο, και τη σημασία του. Αιτία και αφορμή της στροφής αυτής αποτελεί μία επέτειος και ο εορτασμός της. Εφέτος 2010 μ.Χ. συμπληρώνονται δυομιση χιλιάδες (2.500) χρόνια από τη μάχη του Μαραθώνος το 490 π.Χ. Μιας μάχης που αποτέλεσε το ορόσημο στον αέναο αγώνα μεταξύ ελευθερίας και δεσποτισμού, μεταξύ δημοκρατίας και αυταρχισμού.

Οι ελεύθεροι Αθηναίοι πολίτες με δική τους βούληση συντεταγμένοι σε φάλαγγα ως Οπλίτες, στρατηγούντος του Μιλτιάδη, πρόμαχοι των λοιπών Ελλήνων, συνέτριψαν τους κατά πολύ περισσότερους Πέρσες. Έτσι συνειδητοποίησαν την ανωτερότητα της δικής τους ελευθέρως αποφάσεως να αμυνθούν απέναντι στους τυφλά υποταγμένους στη βίαιη προσταγή των αφεντάδων τους αντιπάλους.

Όπως λέει ο συγγραφέας του κρινομένου βιβλίου: “Η σύγκρου-

Η μάχη του Μαραθώνος, το 490 π.Χ., αποτέλεσε το ορόσημο στον αέναο αγώνα μεταξύ ελευθερίας και δεσποτισμού, μεταξύ δημοκρατίας και αυταρχισμού.

Ένα από τα σημαντικότερα μνημεία της αρχαίας ελληνικής ιστορίας: Ο τύμβος των Μαραθωνομάχων, στην πεδιάδα του Μαραθώνα, στον οποίο οι Αθηναίοι είχαν θάψει τα οστά των 192 πεσόντων στην περίφημη μάχη.

ση ανάμεσα στους Αθηναίους πολίτες και τον στρατό του Μεγάλου Βασιλέως είχε για όσους την έζησαν την μυθογενετική δύναμη όλων εκείνων των γεγονότων που ξεπερνούν κάθε φορά το μέτρο της καθημερινότητας και της λογικής. Όπως όλες οι μεγάλες στιγμές, οι μεγάλες ανατροπές, οι μεγάλες πράξεις, ακόμα και του πρόσφατου παρελθόντος, που δεν έχουν - ούτε είναι δυνατόν να έχουν - καθημερινή μορφή ή κανονικό χρόνο, είναι αιώνιες, εκτός χρόνου, έτσι και τα γεγονότα εκείνης της μέρας και "ολόκληρος ο κάμπος φωτίστηκε από τη δόξα της νίκης. Κάθε γωνιά του Μαραθώνα είχε κάτι να πει γι' αυτήν, σε κάθε σημείο αποτυπώθηκαν τα σημάδια της". Και παραπέρα γράφει: "Στο πραγματικό επίπεδο της πολιτικής, για την Αθήνα η μάχη είναι η μεγάλη δοκιμασία που επιβεβαιώνει την ανωτερότητα και εγγυάται το μέλλον της κλεισθένιας ισονομίας... Παράλληλα η μάχη αυτή θα σηματοδοτήσει μian ιστορική καμπή, θεμελιώνοντας την αυτοπεποίθηση του αθηναίου οπλίτη απέναντι στον ασιάτη τοξότη, και της Αθήνας που τώρα χα-

ράζει η ακτινοβολία της στον ελληνικό, ιδιαίτερα στον ιωνικό κόσμο, απέναντι στη μονολιθική δωρική Σπάρτη".

Αλλά για την κοσμοϊστορική σημασία μάχης του Μαραθώνος, ως και όλες τις διαστάσεις που συγκροτούν το περιεχόμενό της αρμοδιότερος είναι, νομίζω, ο συγγραφέας του βιβλίου που προσπαθήσαμε να περιγράψουμε, ο **κ. Γιώργος Σταϊνχάουερ**, διακεκριμένος αρχαιολόγος, τ. Έφορος Αρχαιοτήτων και αντιπρόεδρος του "Συλλόγου Φίλων του Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιά".

Είναι βαθύς γνώστης των θεμάτων που περιέχονται στο υπό κρίση βιβλίο και μπορεί άριστα να ενημερώνει τον οποιοδήποτε αναγνώστη. Από τον ειδικό επιστήμονα μέχρι το ευρύτερο αναγνωστικό κοινό. Περί τούτου εγγυώνται όχι μόνον η απασχόληση με τα θέματα αλλά και η σειρά όλη βιβλίων που έχει συγγράψει και εκδόσει.

Έτσι για τον χώρο του Μαραθώνος και τη συνολική σημασία του υπάρχει ως προϋπόθεση το αντίστοιχο βιβλίο του "Ιστορική

Γεωγραφία του αρχαίου κόσμου, Ελλάδα - Ρώμη" (εκδ. Δημ. Ν. Παπαδήμα). Ένα βιβλίο που παρουσιάζει τον ιστορικό χώρο και τα γεγονότα που διεξήχθησαν σ' αυτόν από τον 7ο π.Χ. αιώνα, δηλαδή από τη Γεωμετρική εποχή έως τον 3ο μ.Χ. αιώνα, δηλαδή μέχρι την επικράτηση του χριστιανισμού. Βιβλίο σχεδόν μοναδικό λόγω της σπανιότητας και του δυσεύρετου βιβλίου του καθηγητή Γεωργίου Κόλλια "Ιστορική Γεωγραφία του Ελληνικού Χώρου" (1969).

Για τη μάχη του Μαραθώνος και την οικουμενική της σημασία υπάρχει το αντίστοιχο βιβλίο του Γεωργίου Σταϊνχάουερ "Ο πόλεμος στην Αρχαία Ελλάδα". Βιβλίο που τον καθιστά βαθύτατο γνώστη των πολεμικών γεγονότων της αρχαίας Ελλάδος.

Τέλος για το Μουσείο Μαραθώνος επικαλούμαι δυο αντίστοιχα του Γ. Σταϊνχάουερ:

α) "Τα Μνημεία και το Αρχαιολογικό Μουσείο του Πειραιά" (Εκδ. Μ. Τουμπής ΑΕ 1998) και

β) "Το Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιώς", εκδόσεως πάλι του Ι. Δρύματος Ι.Σ. Λάτση και EFG Eurobank - Ergasias.

*

Είμαι από εκείνους που κάθε πρωτοχρονιά περιμένω το νέο βιβλίο της Eurobank, πάντα για το θαυμάσιο περιεχόμενο, τις εξαιρετες εικόνες και την ποιότητα εκδόσεως. Φέτος εορτάζεται και μία μεγάλη επέτειος. Οι ταπεινές ευχές μας είτε να φθάσουν και να προσφέρουν αγαλλίαση στους συντελεστές της μεγάλης εκείνης νίκης του Ελληνικού - νίκης ευρύτερα του Ευρωπαϊκού Πνεύματος.

(Το παρόν αρθρίδιο ας θεωρηθεί μια μικρή συμβολή στον εορτασμό της μεγάλης επετείου της μάχης του Μαραθώνος).

ΜΙΧΑΗΛΗΣ ΒΛΑΜΟΣ

ΣΕΛΙΔΕΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΑ ΝΟΕΜΒΡΙΑΝΑ ΤΟΥ 1916 - ΟΙ ΓΑΛΛΟΙ ΣΤΟΝ ΠΕΙΡΑΙΑ

Του ΔΗΜΗΤΡΗ ΚΡΑΣΟΝΙΚΟΛΑΚΗ

Εχουν περάσει τόσα χρόνια από τότε που η περιοχή έξω από το λιμάνι κι η πόλη του Πειραιά γέμισαν με την παρουσία των αξιωματικών και ναυτών (Γάλλων κυρίως) των δυνάμεων της Συνεννόησης (Αντάντ) Αγγλίας -

Γαλλίας - Ρωσίας και Ιταλίας, που το γεγονός ξεχάστηκε και μόνο ένα ιστορικό κείμενο μπορεί να το αναστήσει. Η κατάληψη αυτή, πολύ συνηθισμένη κίνηση στα πολιτικά πράγματα της εποχής, συνέβη κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πο-

λέμου κι είναι εντελώς ξεχασμένη από τους Πειραιώτες. Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος κι η κυβέρνηση της Αθήνας τηρούσε μια περίεργη - είχε τους λόγους της - ουδετερότητα στον πόλεμο που είχαν κηρύξει τα ευρωπαϊκά κράτη εναντίον των κεντρικών αυτοκρατοριών (Γερμανία - Αυστροουγγαρία) και της Βουλγαρίας. Το καλοκαίρι του 1916 η Ανατολική Μακεδονία καταλήφθηκε από τους Γερμανοβούλγαρους κι η βασιλική εξουσία αδρανούσε. Στο στράτευμα και σε πολιτικές ομάδες άρχισαν να δημιουργούνται ενεργοί πυρήνες για την ελληνική συμμετοχή στον πόλεμο κατά του εχθρού με την ονομασία "Εθνική Άμυνα". Το μεγαλύτερο τμήμα του Δ΄ Σώματος Στρατού αναγκάζεται να συνθηκολογήσει και μεταφέρεται σε στρατόπεδο της Γερμανίας στις 27 - 29 Σεπτεμβρίου. Το Γ΄ Σώμα κάνει κίνημα στη Θεσσαλονίκη στις 29 Αυγούστου και σιγά - σιγά προσχωρούν σε αυτό κι άλλες Μονάδες. Στον Πειραιά μεταφέρονται οι διωγμένοι νομιμόφρονες αξιωματικοί που απέλασαν οι Γάλλοι από τη Μακεδονία.

Έτσι η Θεσσαλονίκη μένει στα χέρια των επαναστατών κι η Ελλάδα χωρίζεται σε δυο κράτη, με δυο κυβερνήσεις, το επίσημο των Αθηνών της ουδετερότητας κι εκείνο που επιθυμεί την ένταξη στις πολεμικές επιχειρήσεις. Στο μεταξύ στο Φάληρο ήλθε μια ισχυρή γαλλική μοίρα με 69 πλοία διαφόρων τύπων και μεγεθών, η οποία κατόπιν αγκυροβόλησε στον όρμο

ΝΑΥΑΓΙΟ 3500 ΕΤΩΝ ΣΤΟ ΒΥΘΟ ΤΟΥ ΑΡΓΟΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

ΕΝΑ σημαντικότερο ναυάγιο 3.200 ετών που ερευνάται από το *Ινστιτούτο Ενάλιων Αρχαιολογικών Ερευνών (Ι.Ε.Ν.Α.Ε.)* στη νησίδα Μόδι, νότια του Πόρου, φέρνει

Ναυάγιο από την εποχή του Χαλκού

στο φως πολύτιμα στοιχεία για την εποχή του χαλκού. Το ναυάγιο στη βραχονησίδα Μόδι ή Λιοιναίρι είναι μόλις το δεύτερο της εποχής του χαλκού, που εντοπίζεται από το *Ι.Ε.Ν.Α.Ε.* στις ελληνικές θάλασσες και συγκεκριμένα στον χώρο του Αργοσαρωνικού. Το πρώτο ήταν του Ακρωτηρίου των Ιρίων (1.200 π.Χ.), το φορτίο του οποίου εκτίθεται στο Μουσείο Σπετσών και ερευνήθηκε από το *Ινστιτούτο* τη δεκαετία του 1990.

Το φθινόπωρο του 2009 ολοκληρώθηκε με επιτυχία η πρώτη φάση της υποβρύχιας αρχαιολογικής ανασκαφής μυκηναϊκού ναυαγίου (12 αι. π.Χ.) στο Μόδι υπό τη διεύθυνση του αρχαιολόγου Χρήστου Αγουρίδη. Τα προηγούμενα χρόνια, από τον εντοπισμό του ναυαγίου και μετά, είχαν τεκμηριωθεί και ανελκυστεί όλα τα ορατά ευρήματα. Έτσι, αυτή τη φορά, η ερευνητική ομάδα οδηγήθηκε σε συστηματική ανασκαφή του φορτίου του ναυαγίου που βρίσκεται ακόμα θαμμένο στον βυθό.

Το ναυάγιο έφερε στο φως ένα ενδιαφέρον κεραμικό σύνολο, μεταφορικών κυρίως αγγείων, το οποίο και ανελκύστηκε. Περιλαμβάνει δύο πιθαμφορείς που σώθηκαν σε θραύσματα (ο ένας εκ των οποίων φέρει πλαστική εγχάρακτη διακόσμηση), πέντε υδρίες (οι τρεις βρέθηκαν μέσα στους πιθαμφορείς - στοιχείο που δίνει μία εικόνα για τη διάταξη του φορτίου), μία πρόχου και πολλά όστρακα κεραμικής. Μαζί με τα άλλα θραύσματα που έχουν εντοπιστεί μέχρι σήμερα, ο αριθμός των μεταφορικών αγγείων ανέρχεται σε τουλάχιστον είκοσι.

Τα ευρήματα χρονολογούνται στην Υστεροελλαδική ΙΙΙ Γ' (12ος αιώνας π.Χ.), μία περίοδο ιδιαίτερα κρίσιμη για την προϊστορία του Αιγαίου, λόγω των ριζικών ανακατατάξεων που συντελούνται στη δομή του μυκηναϊκού κόσμου. Καθώς αυτά παρουσιάζουν μια αξιοσημείωτη χρονολογική και τυπολογική ομοιογένεια, αποτελούν στοιχεία που επιβεβαιώνουν την ύπαρξη του ναυαγίου και παραπέμπουν σε κοινή προέλευση που πιθανότατα να είναι κάποιο κέντρο της Αργολίδας.

Περαιτέρω στοιχεία και ασφαλέστερα συμπεράσματα για το μέγεθος του πλοίου και του φορτίου του, την προέλευσή του και την ακριβέστερη χρονολόγησή του, αναμένεται να προκύψουν με τη συνέχιση της συστηματικής ανασκαφής και μελέτης του ναυαγίου που προγραμματίζει το *Ι.Ε.Ν.Α.Ε.* για το 2010.

Από τα γεγονότα του 1916: Αριστερά ο πειραιϊκός λαός προπέμπει τον Γάλλο ναύαρχο Α.-Ρ. Φουρνέ, που ήταν επικεφαλής των δυνάμεων της "Αντάντ" στις συγκρούσεις των Νοεμβριανών, κατά την αναχώρησή του από τον Πειραιά. - Δεξιά: Κατασκηνώσεις Γάλλων στρατιωτών, την ίδια περίοδο, στην πλατεία Κοραή και προ του Δημοτικού Θεάτρου.

του Κερατσινίου και στο στενό της Σαλαμίνας. Επικεφαλής ήταν ο Γάλλος αντιναύαρχος Φουρνέ [Ο Louis Rene Charles Dartige du Fournet, γεννήθηκε στις 2.3.1856. Μπήκε στη Ναυτική Σχολή το 1872. Είχε ήδη διακριθεί σε πολεμικές επιχειρήσεις στη Δ. Αφρική, Ισλανδία, Νέα Γη, Ινδοκίνα, Αντίλλες, Άπω Ανατολή (Σιάμ)]. Δήμαρχος Πειραιά ήταν ο Αναστάσιος Παναγιωτόπουλος (1860-1939) που είχε αναλάβει τα καθήκοντά του από τις 24 Μαρτίου 1914 κι ανήκε φανερά στο Βενιζελικό κόμμα. Ο δήμαρχος και οι σύμβουλοί του δέχτηκαν τους Γάλλους με φιλικές διαθέσεις με προτροπή του Βενιζέλου και τους παρείχαν κάθε είδους διευκολύνσεις. Την 1η Σεπτεμβρίου κατέλαβαν με αγήματα το Ταχυδρομικό Μέγαρο με το Τηλεγραφείο και ήλεγχαν τα τηλέφωνα, τον ασύρματο και τις ταχυδρομικές παροχές, λάμβαναν υπ' όψιν κάθε πιστοποιητικό που έβγαζε ο Δήμος, επεμβαίνανε στις δημόσιες υπηρεσίες, τις ειδικές στις χερσαίες συγκοινωνίες κι έκαναν συνεχείς νηοψίες στα εμπορικά πλοία, δημιουργώντας ένα σωρό προβλήματα.

Στις 25 Σεπτεμβρίου ο Βενιζέ-

λος με χιλιάδες οπαδούς του επιβιβάζεται με τη βοήθεια των Γάλλων σε πλοίο στο Φάληρο και κατεβαίνει στα Χανιά. Εκεί σχηματίζει Προσωρινή Επαναστατική Κυβέρνηση, επιστρέφει στη Θεσσαλονίκη στις 9 Οκτωβρίου και κηρύσσει επίσημα τον πόλεμο στις 23 και 24 Νοεμβρίου 1916. Ακολουθούν πιεστικές απαιτήσεις του Φουρνέ προς την Αθήνα η οποία αναγκάζεται να τις αποδεχτεί. Στις 14/10 ο δήμαρχος επισκέπτεται με πολλούς συμβούλους τη ναυαρχίδα *Προβάνς* και φωτογραφίζεται "εις αλησμόνητον αληθώς αναμνηστικόν σύμπλεγμα". Η φωτογραφία σώζεται. Συνεχίστηκαν φιλοφρονήσεις σαν αυτή του Καζανόβα "ευπρόσδεκτος να είναι η αύρα, ήτις ωδήγησε τα πλοία σας εις την χώραν μας!..". Φοβερά συγκινημένος ο Φουρνέ αναφωνεί: "Ζήτω η πόλις του Πειραιώς!". Έπεται αντεπίσκεψη του Φουρνέ με αποθέωσή του από το πλήθος στις 16/10 και μετά η επίδοση στο ναύαρχο λευκώματος με 10.000 πειραιϊκές υπογραφές ευχαριστιών και αφοσίωσης. "Το ψήφισμα του πειραιϊκού λαού θεωρώ ως κειμήλιον και δώρον ανεκτίμητον" απαντά εκείνος. Την ίδια μέρα "έ-

νεκα των πρωινών εν Αθήναις διαδηλώσεων, αποστέλλει ναύτας ίνα ενισχύσει την ελληνικήν αστυνομίαν και ίνα προλάβει πάσαν του αυτού είδους ταραχήν εν Πειραιεί" και νομίζει ότι θα ευχαριστούσε την πόλη αν μια φορά την εβδομάδα παινίζει η μουσική της ναυαρχίδας στον *Τινάνειο Κήπο*. Στις 3/16 Νοεμβρίου (παλιό Ιουλιανό και νέο Γρηγοριανό ημερολόγιο) ο Φουρνέ απαιτεί από την Αθήνα να του παραδώσει μια συγκεκριμένη ποσότητα πολεμικού υλικού, πράγμα το οποίο η τελευταία αρνείται. Ο Φουρνέ όμως επιμένει, ζητά λιγότερα υλικά και ορίζει την παράδοσή τους τελεσιγραφικά μέχρι την 1η Δεκεμβρίου (18/11) αλλιώς θα έπαιρνε μέτρα "εκείνα τα οποία ήθελε κρίνει επιβαλλόμενα".

Στη λήξη του το πρωί της Παρασκευής 18 Νοεμβρίου όλοι βρίσκονται σε επιφυλακή "ενώ οι προβολείς του εν Κερατσινίω ναυλοχούντος ξένου στόλου κινούνται αενάως". Πριν ξημερώσει αρχίζει η επιβίβαση με λέμβους και ατμακάτους. Μονάδες Γάλλων, Ιταλών και Βρετανών σε τρεις φάλαγγες οδεύουν προς την Αθήνα σε προκαθορισμένα σημεία. Η μία φάλαγγα

ανέβηκε τη λεωφόρο Συγγρού, η άλλη την Πειραιώς και η τρίτη "δια της οδού του Ελαιώνος", μάλλον της Πέτρου Ράλλη. Οι μάχες άρχισαν στο στρατόπεδο Ρουφ γύρω στις 11.30 το πρωί, στη γέφυρα Πουλοπούλου, κι ύστερα στους χώρους γύρω από την Ακρόπολη και το Ζάππειο. Βομβαρδίστηκαν τα Λιόσια (αποθήκες όπλων), το Παγκράτι και τα ανάκτορα από πλοία αραγμένα στο Φάληρο. Υπήρξαν θύματα κι από τις δύο πλευρές, ενώ σημειώθηκαν άγριες σκηνές βίας των βασιλοφρόνων εναντίον κάθε θεωρούμενου βενιζελικού. Η βρετανική πρεσβεία ήταν στην πλατεία Κλαυθμώνος και σε επιχείρηση την επόμενη μέρα ο πρέσβης που νωρίτερα παρακολουθούσε τις αψιμαχίες από το μπαλκόνι με κιάλια όπερας σταμάτησε τη σύνομη σύγκρουση σείοντας την ομπρέλα του και φωνάζοντας "παύσατε πυρ"!

Ευτυχώς η όλη εμπλοκή είχε διάρκεια δύο μέρες αφού έγινε συμφωνία κατάπαυσης του πυρός. Στον Πειραιά η σύρραξη αποφεύχθηκε όταν οι Γάλλοι πείστηκαν από το δήμαρχο να μη στρατωνιστούν στα Γυμνάσια της πλατείας Κοραή που είχε καταλάβει τη νύχτα η ελληνική πλευρά. Ο Φουρνέ "υπεσχέθη ότι ουδέν εχθρικών μέτρων θα διατάξει κατά της πόλεως του Πειραιώς υπέρ ης ενδιαφέρεται και ως ναύαρχος και ως άτομον". Ο δήμαρχος όλη τη νύχτα γύριζε με το αυτοκίνητό του την πόλη, καθησυχάζοντας τους κατοίκους που είχαν πανικοβληθεί από τις οβίδες που έπεφταν στην Αθήνα. Μετά τα γεγονότα ο δήμαρχος ευχαρίστησε το λαό για την ψυχραιμία που έδειξε. Η κατάσταση συνεχίστηκε με βίαιες συγκρούσεις, συλλήψεις από

την κυβέρνηση υπόπτων και στελεχών των "συνωμοτών" βενιζελικών, πολλοί από τους οποίους κατέφυγαν στον Πειραιά και στο πλοίο *Μαρίεμβαδ*. Δικαιολογώντας τις διώξεις των οπαδών του Βενιζέλου ο πρωθυπουργός Σπυρίδων Λάμπρος φαίνεται να είπε "τακτοποιούμε τα του οίκου μας". Ο φρούραρχος Πειραιώς λεγόταν Ρήγας. Ο δήμαρχος όλο το διάστημα παρέμεινε στο Καματερό Σαλαμίνας και στα πλοία του Κερατσινίου. Στη θέση του διορίστηκε από τα τέλη Νοεμβρίου 1916 μέχρι τα μέσα Ιανουαρίου 1917 ο Π. Ξανθάκης.

Οι βασιλικοί δημοτικοί σύμβουλοι πλέκουν τα εγκώμια στο βασιλιά: "Γνωστά είναι εις υμάς τα μεσολαβήσαντα από τας τελευταίας μας συναντήσεις και εντεύθεν γεγονότα. Η λατρεία και η αφοσίωσις του λαού και στρατού προς τον βασιλέα Κωνσταντίνον και η συσπείρωσις των παραγόντων τούτων περί την Κυβέρνησιν της χώρας έσωσαν το Πολιτειακόν καθεστώς, ως επίσης διετήρησαν την τάξιν, ιδίως εις τον Πειραιά, όπου η ησυχία και η ασφάλεια υπήρξεν υποδειγματική. Εγερθείτε, κύριοι, ίνα αναφωνήσωμεν. Ζήτω ο Πειραιϊκός λαός!" (Συνεδρίαση του Δ. Σ., πρόεδρος ο Γεώργιος Στρίγκος, 19 Δεκ. 1916). Τότε μετονομάσθηκε πάλι η Ελ. Βενιζέλου σε Βασιλίσσης Σοφίας (τόρα Γρηγόρη Λαμπράκη) και η ανώνυμος πλατεία Δεξαμενής σε πλατεία Επιστράτων. Τέλος δόθηκε αμνηστία κι ο δήμαρχος ανέλαβε ξανά τα καθήκοντά του στις 14 Ιανουαρίου αλλά μέσα στις διαμαρτυρίες και τη βαριά εχθρική ατμόσφαιρα πήρε άδεια μέχρι την επόμενη γαλλική κατοχή του Μαΐου 1917 (η σημαία τους υψώθηκε στην Κα-

στέλλα!) οπότε ο Κωνσταντίνος παραιτήθηκε κι ανέλαβε ο γιος του Αλέξανδρος. Δημαρχικά καθήκοντα ασκούσε ο Κωνσταντίνος Παυλούσης (21.1. έως 31.5).

Ο Παναγιωτόπουλος συνέχισε να δημαρχεύει μέχρι τις 30.11.1925 αν αφαιρέσουμε πάλι τα χρόνια που απομακρύνθηκε από τη θέση του όταν επανήλθε ο Κωνσταντίνος μετά το θάνατο του Αλέξανδρου.

Τα παραπάνω γεγονότα έμειναν στην ιστορία ως Νοεμβριανά. Ο Φουρνέ, θεωρούμενος ως υπεύθυνος κι ότι δρούσε από μόνος του απαλλάχθηκε από τα καθήκοντά του στις 11/12/1916 και το Φεβρουάριο του 1917 τέθηκε σε αυτεπάγγελτη αποστρατεία. Έγραψε και βιβλία, όπως το *Journal d' un commandant de la Comete (Chine-Siam-Japon 1892-1893)* το 1897 [La Comete ήταν τ' όνομα του πλοίου του], *Souvenirs de guerre d' un amiral*, 1914-1916, το 1920 και το *Heures lointaines: Souvenirs d' un marin*, το 1928. Πέθανε στις 17 Φεβρουαρίου 1940.

Βιβλιογραφία: Παράρτημα "Ελευθέρου λόγου". Κωνσταντίνου Χαρακτίδου δημοσιογράφου. *Η ιστορία της 18ης Νοεμβρίου*. Εν Αθήναις, 1917.

- (Παναγιωτόπουλος Αναστάσιος). *Πολιτεία Δημάρχου Πειραιώς. 1914-1921*. Εν Αθήναις. Τυπογραφείον Θ. Τζαβέλλα. 1923.

- *World war One*, Ηνωμένο Βασίλειο 2005, άρθρο των Philippe Haudrere και Spencer C. Tucker, σελ. 555.

- Τα "Νοεμβριανά" του 1916, Γιάννης Μουρέλος, Πατάκης, 2007.

ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΠΕΡΙΣΚΟΠΙΟ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΑΡΚΟ 2.500 ΣΤΡΕΜΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΗΕΤΙΩΝΕΙΑ

ΣΕ Αρχαιολογικό Πάρκο έκτασης 2.500 στρεμμάτων θα αναδειχθεί η Ηετιώνεια Πύλη, στο λιμάνι του Πειραιά, εφόσον ολοκληρωθούν, όπως πιστεύεται, οι απαιτούμενες διαδικασίες για την οικονομική ενίσχυση του έργου από το νέο κοινοτικό πλαίσιο στήριξης (ΕΣΠΑ). Πρόκειται για ένα πολύ σημαντικό μνημείο και από τα κυριότερα οχυρωματικά έργα του αρχαίου Πειραιά, το δε τοπωνύμιο προέρχεται από τοπικό ήρωα, ο οποίος, κατά την παράδοση, «πρώτος κατεκτήσατο τον τόπο». Η είσοδος της Ηετιώνειας έκλεινε με δίφυλλη πόρτα ανοίγματος 3,7 μέτρων, ενώ οι δύο, εκατέρωθεν της εισόδου, πύργοι, είχαν διάμετρο 10 και 11 μέτρων. Διέθετε τάφρο πλάτους 10 μ. και βάθους 5 μέτρων. Η Πύλη της Ηετιώνειας αναστηλώθηκε μερικώς το 2001 με δαπάνες του Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς και του προέδρου του Συλλόγου μας κ. Γιάννη Πολυχρονόπουλου.

• ΑΝ τελικώς υλοποιηθεί η μελέτη που υπάρχει και ο ΟΣΕ παραχωρήσει μια μικρή ζώνη στο υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού, θα διαμορφωθεί ένας νέος αρχαιολογικός χώρος 2.500 στρεμμάτων, ο οποίος θα φυτευτεί και θα φωτιστεί, ώστε να είναι ορατός τη νύχτα και από τα πλοία, ενώ μια μικρή πεζογέφυρα θα επιτρέπει στους επισκέπτες να περνάνε πάνω από την τάφρο και να εισέρχονται από την Πύλη, όπως οι αρχαίοι Αθηναίοι εν καιρώ ειρήνης.

ΡΕΚΟΡ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ

ΜΕ σχεδόν 1,4 εκατ. επισκέπτες έκλεισε το 2009 για το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης. Από τις 20 Ιουνίου και μέχρι την 31η Δεκεμβρίου 9.300 επισκέπτες κατά μέσο όρο το επισκέπτονταν κάθε μέρα. Υπήρξαν μέρες με φυσιολογικότερη ροή, αλλά και μέρες κατά τις οποίες η επισκεψιμότητα «χτυπούσε» κόκκινο και ανέβαινε ακόμη και πάνω από τις 13.000. Πρόκειται, σίγουρα, για παγκόσμιο ρεκόρ επισκεπτών σε μουσείο αρχαιολογικού χώρου.

• ΑΣ σημειωθεί ότι από την 1η Ιανουαρίου 2010 ισχύει η νέα τιμή για την είσοδο στο Μουσείο (5 ευρώ το άτομο αντί του 1 ευρώ, στο οποίο είχε διατιμηθεί το εισιτήριο το 2009)

ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΕΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ

ΤΟ Μουσείο έχει ήδη αναγγείλει την πρώτη του περιοδική έκθεση. Θα έχει τίτλο «Περικλής Ξανθίππου». Η κεφαλή του Περικλή από το Μουσείο της Περγάμου στο Βερολίνο, θα είναι το κεντρικό έκθεμα.

• Η ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ του Μουσείου έχει προγραμματίσει σειρά μικρών περιοδικών εκθέσεων με περιορισμένο αριθμό ευρημάτων, που θα δίνουν την πλήρη διάσταση κάποιων από τα στοιχεία της έκθεσης. Εν προκειμένω, το επίκεντρο είναι η ζωφόρος, που αποτελεί έργο του Φειδία, στο πλαίσιο του οικονομικού προγράμματος που εφάρμοσε ο Περικλής και την ένταξή του στη δημόσια ζωή της κλασικής Αθήνας. Αρα θα παρουσιαστεί η πολιτική επί των ημερών του, καθώς και η Αθηναϊκή Δημοκρατία.

ΑΝΑΔΡΟΜΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ ΚΩΝΣΤ. ΒΟΛΑΝΑΚΗ

Ένα αντιπροσωπευτικό έργο του Κ. Βολανάκη
(Το «μάζεμα των διχτύων»)

ΜΕΓΑΛΗ επιτυχία σημείωσε η αναδρομική έκθεση έργων του κορυφαίου νεοέλληνα θαλασσογράφου **Κωνσταντίνου Βολανάκη** (1837-1907), ο οποίος είχε συνδεθεί άρρηκτα, με δεσμούς ζωής, με την πόλη του Πειραιά. Η έκθεση αυτή, που οργανώθηκε με πρωτοβουλία του *Ναυτικού Μουσείου Ελλάδος*, στις αίθουσές του, στη *Μαρίνα της Ζέας* και με τη χορηγία του «*Ιδρύματος Αικατερίνης Λασκαριδής*» (Δεκέμβριος 2009 - Φεβρουάριος 2010), προκάλεσε ιδιαίτερο ενδιαφέρον μεταξύ των φιλοτέχνων αλλά και στον ευρύτερο κοινωνικό κύκλο του Πειραιά και της Αθήνας. Στην έκθεση παρουσιάστηκε μεγάλος αριθμός πινάκων του Κ. Βολανάκη, που οι περισσότεροι ήταν άγνωστοι στο ευρύτερο κοινό, εφόσον προέρχονται από διάφορους οργανισμούς, ιδρύματα, μουσεία και ιδιωτικές συλλογές - και για πρώτη φορά μπόρεσε να επιτευχθεί μια συγκεντρωτική παρουσίαση του έργου του μεγάλου ζωγράφου, που απόθεσε ανεξίτηλη τη σφραγίδα του στο ξεκίνημα και την εξέλιξη της νεοελληνικής θαλασσογραφίας κατά τον δέκατο ένατο αιώνα, ώστε δικαίως να χαρακτηριστεί ως ο «*ποιητής της θάλασσας*».

ΤΙΜΗΣΗ ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΧΑΤΖΗΜΑΝΩΛΑΚΗ ΑΠΟ ΤΗ ΛΕΣΧΗ LIONS ΠΕΙΡΑΙΑ

ΣΕ αναγνώριση της συνεχούς και συνεχούς παρουσίας του επί 55 και πλέον έτη

στον χώρο της πειραιϊκής πνευματικής και πολιτιστικής ζωής και της σημαντικής προσφοράς του με το έργο και με τη δράση του, η *Λέσχη LIONS Πειραιά* απένειμε στον συγγραφέα και πρόεδρο της «*Φιλολογικής Στέγης Πειραιώς*» κ. **Γιάννη Χατζημανωλάκη** τιμητική πλακέτα, κατά τη διάρκεια της καθιερωμένης εκδήλωσης για την κοπή της πρωτοχρονιάτικης πίτας της Λέσχης, στο πειραιϊκό ξενοδοχείο «*Θεοξένια*» (17.1.2010).

• ΣΤΗ σύντομη ομιλία του, μετά την απονομή, ο κ. Χατζημανωλάκης, αφού ευχαρίστησε για την τιμητική διάκριση και αναφέρθηκε στην προσφορά των *LIONS* στο κοινωνικό σύνολο, σε διεθνή πλαίσια, τόνισε ιδιαίτερα τα εξής: «Θα ήθελα, κλείνοντας τη σύντομη αυτή ευχαριστήρια ομιλία μου, να δηλώσω γι' άλλη μια φορά ότι με όσες δυνάμεις και δυνατότητες διαθέτω ακόμη, θα συνεχίσω να συμβάλω στην προσπάθεια για την πνευματική και κοινωνική προκοπή της γενέθλιας πόλης μου. Διότι, μόνον με τη συμβολή όλων μας, ο Πειραιάς, που υπήρξε και εξακολουθεί να είναι για μένα ένας μεγάλος έρωτας, θα μπορέσει να ξεφύγει επιτέλους από τη συνεχώς φθίνουσα, τα τελευταία χρόνια, πορεία του, με δυσμενείς επιπτώσεις σε όλους τους τομείς της τοπικής ζωής και να ξαναδεί τις καλύτερες ημέρες που του αξίζουν».

• ΑΣ σημειωθεί ότι ο κ. Χατζημανωλάκης είναι και μέλος του Δ.Σ. του Συλλόγου «*Φίλοι του Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιά*».

ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ ΓΙΑ ΤΑ ΘΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑΣ ΤΟΥ ΟΥΚΡΑΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

ΜΕ πρωτοβουλία του *Ελληνοουκρανικού Επιμελητηρίου* τελέστηκε την Κυριακή 29 Ιανουαρίου 2010 στον ιερό ναό του Αγίου Νικολάου Πειραιώς αρχιερατικό μνημόσυνο στη μνήμη των Ουκρανών θυμάτων της μαζικής λιμοκτονίας των ετών 1932 - 1933 που είχε προκαλέσει το σταλινικό καθεστώς και η οποία δικαίως χαρακτηρίστηκε ως «*φρικτός Γολγοθάς*» του ουκρανικού λαού. Μετά το τέλος του μνημοσύνου μίλησε ο γνωστός λογοτέχνης και πρόεδρος του «*Ομίλου Πειραιώς*» κ. Χρίστος Αδαμόπουλος, που με την παράθεση αποκαλυπτικών ιστορικών στοιχείων και με συγκινησιακό λόγο αναφέρθηκε στο τραγικό γεγονός, το οποίο έχει μείνει στην ιστορία ως «*Η γενοκτονία του Γολνταμόρ*».

• Η ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΥΣΑ ομιλία του κ. Χρ. Αδαμόπουλου εκδόθηκε σε καλαίσθητο τομείο με τη φροντίδα του *Ελληνοουκρανικού Επιμελητηρίου* και τη χορηγία του γενικού γραμματέα του κ. Γερ.-Νικ. Μπουγά.